

ALMAN HALK KAHRAMANI KRAL ROTHER İLE TÜRK HALK KAHRAMANI SEYYİD BATTAL GAZİ'NİN TARİHSEL GERÇEKLIĞİ

Die geschichtliche Wirklichkeit bei dem deutschen Volksheld König Rother und dem türkischen Volksheld Sajjid Bathal Ghazi

Yard. Doç. Dr. Hüseyin ARAK*

ÖZET

Bu çalışmada Kral Rother ve Battal Gazi'nin hangi tarihsel kişilikleri temsil ettikleri ortaya konmaya çalışıldı. Alman halk kahramanının Bizans'ı hedef alan tutumu ile Türk kahramanının aynı hedefe yönelik tutumu dikkat çekici bulundu. Bunun üzerine iki destanın temelinde yatan başka ortak yönlerinin olup olmayacağı sorusuna yanıt arandı. Çalışmada iki halk kahramanı tarihsel gerçeklik açısından karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelendi. Destanların ait oldukları kültürel ortamlar farklı olduğu halde benzer yönlerin fazlalığı ve her iki halk kahramanın da kendi toplumunun beklentilerini yerine getirmeye çabalayan tipler olduğu dikkat çekici bulundu.

Anahtar Kelimeler

Kral Rother, Seyyid Battal Gazi, halk romanı, Bizans

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Arbeit haben wir versucht, festzustellen, welche geschichtliche Persönlichkeiten König Rother und Sajjid Bathal Ghazi darstellen. Wir fanden das gleiche Ziel strebendes Vorgehen des deutschen Volkshelden und des türkischen Volkshelden gegen Byzanz bemerkenswert. Daraufhin wurde untersucht, ob den beiden Epen noch andere Gemeinsamkeiten zugrunde liegen. Beide Volkshelden wurden in unserer Arbeit mit Hilfe der vergleichenden Methode im Hinblick auf ihre geschichtliche Wirklichkeit untersucht. Obwohl beide Epen aus verschiedenen Kulturen hervorgegangen sind, haben sie viele gemeinsame Seiten und die Volkshelden versuchen die Erwartungen ihrer Gesellschaft zu verwirklichen.

Schlüsselwörter

König Rother, Sajjid Bathal Ghazi, Volksroman, Byzanz

1. Giriş

Destan tarih demek olmadığı için destanla tarihsel olaylar arasındaki ilişkinin tamamen uyum göstermesi beklenebilir. Destan ile tarih arasındaki ilişki şöyle açıklanabilir: Destan, kökü tarihe dayanan, ilhamını tarihten alan bir halk edebiyatı ürünüdür. Ayrıca destanlar gerçek tarihin halk gözünde, hayalinde canlandırılmasıdır. Halk kendi kahramanında görmek istediği özellikleri de ekleyerek ortaya olağanüstü bir eser çıkarır. Dolayısıyla destanlar gerçek tarihten fazla uzaklaşmazlar ve tarihin halk tarafından bir tür yorumlanma şek-

lidirler. Tarihi süreç içerisinde dilden dile sözlü olarak yaşayan destanlar, yeni eklerle zenginleşip büyüyerek bir tek şairin değil, bütün bir ulusa mal olan eserler haline gelmişlerdir. (Banarlı1987:2)

Araştırmacılar 1889 yılından bu yana yapılan incelemelerde araştırmamıza konu olan Kral Rother ile ilgili birçok bulguya ulaşmışlardır ve onun tarihte adı geçen önemli bir hükümdarı temsil ettiği konusunda görüş birliğindedirler. Ancak Gellinek, destan araştırmacısı F. Panzer'in 1901 yılında yayınladığı çalışmasında Rother'i bir masal figürü olarak değerlendirdiğini

* Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı

bildirmektedir.(Gellinek 1968:6) Gellinek, Panzer'in I. Dünya savaşı sonrakı çalışmasına dayanarak, destanın ana figürü Kral Rother'in tarihsel kaynaklarda adı geçen Kral II. Roger ile aynı kişi olduğunu vurgulamaktadır. (Gellinek 1968:6) Rother'in Roger olduğu görüşü, Schneider ve Frings tarafından da kabul görmektedir. (Gellinek 1968:6) Ancak tarihte adı geçen bir hükümdarın bir destan figürü ile özdeşleştirilmesinin ne kadar güç olduğu göz önünde bulundurulmalı ve destandaki tarihsel kişi ile destan figürü arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların incelenmesi, eserlerin değerlendirilmeleri açısından daha yararlı olabileceği kanaatindeyiz. Aynı şekilde Maurer de bu destanın, yorumlanması çok güç olan Orta Çağ eserlerinden biri olduğunu belirtmektedir. (Gellinek 1968:7) Bugüne kadar Kral Rother ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak araştırmacılar tarafından üç ana bölüme toplanmaktadır:

1- 1808-1871: Eski metinlerin bir araya getirilip derlenmesi ve yeni araştırmalara kaynak oluşturulması.

2- 1872-1922: Bilimsel ve eleştirel çalışmaların yapılması.

3- 1923-1959: Bu dönemde, Kral Rother'in yazıldığı dönem ile ilgili ve başka destanlarla karşılaştırma çalışmaları yapılarak yorumlanmaya çalışılmıştır. (Gellinek 1968:6)

Orta Çağ edebiyatı alanında araştırmalar yapan Wentzlaff ve Eggebert, *Kreuzzugsdichtung des Mittelalters* başlıklı eserde Kral Rother'in mücadelelerini kâfirlere karşı yapılan kutsal savaşlar olarak değerlendirmişlerdir. (Wentzlaff-Eggebert 1960:115) Onlara göre Rother, dindar bir hükümdarı canlandırmaktadır. Dinser de, 1976'da yayınlanan *Kohärenz und Struktur, Textlinguistik und erzähltechnische Untersuchungen von*

König Rother başlıklı doktora çalışmasında destanda adı geçen kahramanlara, anlatım-sunuş tekniklerine ve destandaki temel konulara ayrıntılı bir şekilde değinmiştir.(Dinser 1976)

Schnell, *Zur Karls-Rezeption im König Rother und in Ottes - Eraclius* başlıklı çalışmasında Rother'in Büyük Karl (Karl der Große) ile olan bağlantısını tarihsel yönden irdelemeye çalışmaktadır. Ona göre, Büyük Karl ile Rother arasında bağ kurularak destanın tarihsel olaylara dayandığı kanıtlanmak istenmektedir. (Schnell 1982: 346) Neuendorff da, *Kaiser und Könige, Grafen und Herzöge im Epos König Rother* başlıklı makalesinde destanda bulunan kayserler, kontlar ve dükler hakkında bilgi vermektedir. Ona göre, destanda üç kutup vardır: Kral Rother, Konstantin ve kâfir Kral Ymelot. (Neuendorff 1984:49) Ayrıca destanda adı geçen diğer önemli kahramanlardan da geniş bir şekilde söz edilmektedir.

Kral Rother Destanı'ndan günümüze XII. yüzyıla ait olan *Heidelberg Elyazması* kalmıştır. De Boor'un verdiği bilgilere göre, bu elyazması üç parça halinde bugüne kadar gelmiştir. (De Boor 1971: 252) De Vries'in yayınladığı *Rother* adlı çalışması destan ile ilgili olarak yapılan en önemli kaynak çalışmalardan biri olarak görülmektedir. De Vries, bu çalışmasında çeşitli elyazmalardan örnekler verdiği gibi, destanı bir bütün halinde sunan *Heidelberg Elyazması*'nı da tam metin halinde vermiştir. Bu çalışmada ayrıca parçalar halinde bulunan eski elyazmalardan da söz edilmektedir. (De Vries 1922: IX-XVII)

Seyyid Battal Gazi Destanı hakkında araştırmalar yapan bilim adamları, Battal Gazi'nin kahramanlıklarının şiir ve düzyazı şeklinde yazıldığını bildirmektedirler. Cunbur'un, destanın XV. yüzyıl ile XVI. yüzyıl arasında ya-

zılı edebiyata geçirildiğini söylemesine karşın (Cunbur 1987: 87), Kaymaz da, öykülerin ne zaman yazılı edebiyata geçirildiğinin bilinmediği görüşündedir. (Kaymaz 1988: 161) İlk şiir biçimindeki eser Şair Bakâi tarafından Padişah III. Mustafa zamanında (1757-1774) kaleme alınmıştır. Bu eser bugün halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kütüphanesinde Türkçe yazmalar bölümü No: 88'de bulunmaktadır.

Battal Gazi ile ilgili Türkiye içinde ve dışındaki birçok kütüphanede nazım ve düzyazı olarak yayınlanmış eserler vardır. Bu çalışmalar, Acaroğlu'nun *Battal Gazi ve Türkçe BATTAL-NAME'ler Kaynakçası (1948-1988)* başlığı altında, III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu'ndan sonra yayınlanan bildiriler kitabında 12-27 sayfaları arasında ayrıntılı olarak verilmiştir. Malatya'da her yıl Seyyid Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu yapılmaktadır. Bu tür bir sempozyum Eskişehir'de de yapılmaktadır.

Battal Gazi hakkında yapılan önemli bilimsel çalışmalardan bir diğeri Köksal'ın *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı* adlı doktora tezidir. (Köksal 1984) Çalışmanın giriş bölümünde Battalnameler ve yapılan araştırmalar ile ilgili bilgi verilmektedir. Tezin birinci bölümünde ise, Battalnamelerde adı geçen kişiler ve ikinci bölümde de motifler hakkında ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır.

Cumhuriyet dönemi yazarları, Battal Gazi'nin kişiliği çerçevesinde onun kahramanlıklarını dile getiren romanlar yazmışlardır. Bu gruba, Kozanoğlu'nun *Battal Gazi* (1937), Gürtunca'nın *Seyyid Battal Gazi* (1966) ve Sertoğlu'nun *Battal Gazi* (1967) başlıklı eserleri örnek olarak verilebilir. Ayrıca bu konuda, Bakâi'nin *Haza Kitab-ı Battal Gazi Radyallahü Anh*, Pepeyi'nin *Erenler-Gaziler* (1951)

ve Çağlar'ın *Battal Gazi Destanı* (1968) başlıklı şiir biçimindeki eserleri de örnek sayılabilir. (Köksal 1984:22-23)

Bu konuda yabancı bilim adamlarının yaptığı çalışmalardan en önemlisi Hermann Ethe'nin 1871 yılında Almanca olarak yayınladığı *Die Fahrten des Sajjid Battal* (Seyyid Battal Gazi'nin Serüvenleri) başlıklı eseridir. Ethe'nin bu çalışmada, destanı sadece Almancaya çevirmekle kalmayıp, aynı zamanda gerekli gördüğü yerlerde yorumlar yaparak tarihsel olaylarla destan arasında bağ kurmaya çalıştığı görülmektedir. Ethe, bu çalışmasını Dresden, Leipzig, Viyana kütüphanelerinde bulunan Battalname-leri karşılaştırarak yazdığını bildirmektedir. (Ethe1871:V-X)

Alman araştırmacı H. L. Fleischer'in Battal Gazi hakkında yazdığı iki makale de Battal Arvasi (İnandı) tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (Fleischer 1982a ve 1982b) Fleischer bu makalelerinde, Battal Gazi'nin bir Osmanlı dönemi kahramanı olduğu görüşü üzerinde durmaktadır.

2. Yöntem

Karşılaştırmalı edebiyat alanında yapılan bu çalışmada "*metne bağlı kalarak içinden dışına doğru*" (Werkimmanent) ve "*dış etkilerden metne doğru*" (Werktranszendental) yapılan yorumlama yöntemleri uygulanmıştır. Metne bağlı çözümlene, incelenen olan eserin içinde hareket ederek çözümlene, eleştiri yapılması; kendi içinden anlaşılır hale getirme ve değerlendirme yöntemidir. Metne bağlı çözümlene dışında, diğer bir yorumlama yöntemi de tarihsel, toplumsal, kültürel vb. etkenlerden hareket ederek, dış etkilerden metne doğru uygulanan yorumlama yöntemidir. Bu iki yöntem çalışmada birlikte kullanılmıştır. Anlatıcıların, destanlarda buldukları dönemin siyasal ve sosyo - kültürel

olaylarını yansıttıkları görülmektedir. Böyle olunca dış etkilerden esere doğru bir yorumlama yöntemi seçmek gereği ortaya çıkmıştır. Bu iki destanın incelenmesi günümüze kadar yapılan ikincil çalışmalara başvurmayı da gerektirmiştir.

Araştırmaya konu olan her iki Orta Çağ halk romanı (destanı) birbirinden bağımsız olarak tarihsel gerçeklik yönünden incelenerek farklılıkları ve benzerlikleri yönünden karşılaştırılmıştır.

Araştırmada Kral Rother Destanı için kaynak metin olarak Jan De Vries'in *Heidelberg Elyazması* (Die Heidelberger Handschrift) 'na dayanarak yayınladığı *König Rother* başlıklı eseri kullanılmıştır. (De Vries 1922) Alıntılar bu metinden mısra ve sayfa numarasıyla birlikte verilmiştir. Eski metnin doğru bir biçimde Türkçeye çevrilebilmesi için destanı günümüz Almancasına çeviren Günter Kramer'in eserinden de yararlanılmıştır. (Kramer 1961) Seyyid Battal Gazi için de kaynak metin olarak M. Faruk Gürtunca'nın aslına sadık kalarak eski yazmalardan roman haline getirdiği *Seyyid Battal Gazi* başlıklı eser kullanılmıştır. (Gürtunca 1976) Ayrıca Hermann Ethe'nin Almanca'ya çevirdiği *Die Fahrten des Sajjid Batthal* başlıklı eserden de yararlanılmıştır. (Ethe 1871)

3. Bulgular

3.1. Kral Rother

Anlatıcı farklı tarihsel kişilikleri bu eserde bir araya getirmiş olduğundan Alman halk kahramanı Kral Rother'i tarihte sadece bir kişi ile özdeşleştirme olasılığı yoktur. Elde edilen tarihsel verilere göre, Kral Rother'in adı 614-650 yılları arasında yaşamış olan Langobart Kralı Rothari'ye kadar uzanmaktadır. Rothari'nin Bizans Kayser'i Konstantin'e karşı birçok savaş yönettiği bildirilmektedir. (Kramer 1961:10) Diğer bir kay-

nakta ise Bortenschlager, Pippin'in Langobartları Yukarı İtalya'da 774 yılında yendiğini bildirmektedir. (Bortenschlager 1981: 18) Destanda Rother'in oğlu olarak ortaya çıkan Pippin, gerçekte VIII. yüzyılda yaşadığına göre, Rother de VIII. yüzyılın başlarında yaşamış olmalıdır. Pippin, destanda ayrıca aynı yüzyılda kayserlik yapan Büyük Karl'ın babası olarak da ortaya konmuştur. (Bortenschlager 1981: 18)

Kral Rother'in kişiliği bir başka tarihsel kişi ile de ilişkilendirilmektedir. Bu kişi anlatıcının çağdaşı olan II. Roger (1105-1154)'dir. (De Vries 1922: LXXVII) *Sakson Dünya Kronolojisi* (Sächsische Weltchronik)'ne dayanarak Waldemar Haupt'un "Zur Niederdeutschen Dietrichsage" başlıklı eserinde düştüğü notlardan yola çıkan Jan De Vries, aynı araştırmasında, İmparator Lothar (1137)'dan söz etmektedir. (De Vries 1922: s.XCII) De Vries'e göre, anlatıcı burada Saksonya imparatoru Lothar'ın Normanya Kralı Roger'e karşı yaptığı seferi anlatır. Normanlar Güney İtalya'yı fetheder ve Roger Sicilya'ya geri çekilmek zorunda kalır. Anlatıcı *Kral Rother* destanında, Roger'i kronolojide adı geçen Langobartlı Rother ile karıştırmıştır. Belki de anlatıcı yazılı kaynaklardan Langobartların kahramanı hakkında bilgi edinmiş olabilir; Roger'i daha sonra Authari ve Rothari'yi birbiriyle karıştırdı ve en son olarak da Kral Rothari'yi hatırladı. (De Vries 1922: XCI-XCII)

Destanda sık sık adı geçen Bari şehrinin fethi Almanlar için çok önemlidir. Çünkü bu şehrin Haçlı orduları için stratejik bir önemi vardır. Diğer taraftan, Haçlı seferlerinden dolayı bütün Avrupa'da Doğu ile ilgili bilgiler yayılmıştır. Bu dönemde Kral Rother Destanı'nın anlatıcısı eserini Güney

İtalya'daki olayları konu edinerek yazmıştır. (De Vries 1922:XCII) Roger'in yenilgisi onun dikkatini Güney İtalya'ya yöneltmiştir. Aynı zamanda Langobart'lı Rothari (Authari)'nin hikâyesini de dikkate alarak Kral Rother Destanı'nı ortaya çıkarmıştır ve Güney İtalya'nın Bari kentinde yaşayan Kral Rother'den söz etmiştir. Destandaki olayların yeri, Roger'in ülkesidir. Saksonya Kralı Lothar, fethettiği ülkeleri elinde tutma gücüne sahip değildir ve başarılarını sürdüremez. (De Vries 1922:XCIII) Bu nedenle Roger yenilgisinden kısa bir süre sonra Bari yakınlarındaki krallığını tekrar geri almayı başarır. Yine bu sıralarda Roger, oğlu Wilhelm için Bizans İmparatoru Konstantin'in kızına talip olur. Günter Kramer'e göre, burada adı geçen Konstantin belirli bir Bizans hükümdarı değildir:

“Konstantin ile belirli bir Bizans hükümdarının portresi çizilmemiştir – o zamanki Kayser Manuel (1143-1180) veya Alexios Komnesos (1081-1118) gibi görülse de - Konstantin'in portresi, Yunan kayserlerinin karakterleri, çevreleri ve hareket tarzlarıyla Batı'da bıraktıkları etkiye dayanmaktadır.” (Kramer 1961:12)

Konstantin, kızını Roger'in oğluna vermeyerek onu çok kızdırır. Bunun üzerine Roger deniz filosunu silahlandırıp Bizans önlerine gelir ve kenti kuşatma altına alır. Konstantin kendini savunacak durumda olmadığı için, başkalarından yardım istemek zorunda kalır. Şam'a yaptığı başarısız bir seferden 1148 yılında geri dönen İmparator III. Konrad, Konstantin'e Roger'e karşı yardım etme vaadinde bulunur. (De Vries 1922:XCIII) Destan anlatıcısının naklettiği bu olayların tümü M.S. 1143-1144 yılları arasında gerçekleşir.

Destanda geçen olayların 1137'deki

olaylarla da ilişkisi vardır. (De Vries 1922:XCIV) Bu nedenle Kral Rother Destanı'nın sadece 1148'deki olaylarla ilgisi olduğu, gerçeği tam olarak yansıtmaz. Yalnızca destan anlatıcısı 1137 ve 1148 yılları arasında geçen olayları yararlanabileceği biçimde birleştirmiştir. Anlatıcı halkın ondan duymak istediği olayları ve kişileri bulunduğu çağda yaşayan kişilerle birleştirmiş ve aynı zamanda kendi hayal gücünün de yardımıyla bir destan ortaya çıkarmıştır. Böylece II. Roger hakkındaki gerçek olaylar destan anlatıcısı tarafından destana eklenmiştir. Anlatıcı, bulunduğu zamandan eski olaylara gönderme yaparak, kendi zamanına bağlamaya çalışmıştır.

Kral Rother Destanı'nın ne zaman oluştuğu hakkında çeşitli rivayetler vardır. Destanın oluştuğu dönemde yazılan diğer edebiyat eserleri (*Arnoldslied*, *Der Renner*, *Nibelungenlied*, *Kudrun*, *Ornitsage*, *Wolfdietrich*, *Van Bere Wisselauwe* gibi destanlar) ile karşılaştırıldığında onlarla da bağlantıları olduğu görülür. (De Vries 1922: LXVII-LXXVI) Bu eserler XII. yüzyıla aittirler ve bundan dolayı Kral Rother Destanı'nın da aynı yüzyılın ürünü olduğu düşünülmektedir. Jan De Vries'in *König Rother* başlığı altında yayımladığı eserin birinci bölümündeki görüşleri de bu doğrultudadır. (De Vries 1922:LXXVII) De Vries'e göre, destanın yazıldığı dönem, destandaki yerlerden, Konstantin isminden, Haçlıların gemileri ile konakladıkları - Rother'in ülkesinin başkenti olan - Bari'den, İstanbul şehrinde, Babil sultanından anlaşılmalıdır. De Vries bu görüşünü destanın Heidelberg nüshasına dayanarak ortaya atmıştır. Özetle; Kral Rother Destanı'nın ortaya çıkışı 1150'den önce sine kadar gitmektedir. Bari'deki yerler ve Güney İtalya'da 1137 yılında gerçekleşen tarihsel olaylar Rother adı doğru-

dan ilişkilendirildiği için 1140'a kadar da geri gidilebilir.

Görüldüğü gibi destanlar tarihsel gerçekleri tümüyle yansıtmamaktadır. Tarihsel olaylar destanlara konu edilir, ancak tarihsel gerçekliği yakalama kaygısı güdülmez. Diğer edebî türlerde olduğu gibi destanlarda da dinleyiciyi-okuyucuyu eğlendirme amacı güdülür. Olayların tarihsel gerçekliği ikinci plandadır. Destan türünün sözlü edebiyat geleneğine dayanıyor olması, içerik ve kahramanlar açısından sürekli değişim içinde olmasına yol açar.

3.2. Battal Gazi

Battal Gazi Destanı'nın tarihsel gerçekliğine gelince, şunlar söylenebilir: Destanın ana figürü Battal Gazi'nin tarihsel ve destansı olmak üzere iki yönü vardır. Balkanlardan Orta Asya'ya kadar tüm Müslüman topluluklar tarafından ortak bir kültür mirası olarak kabul edilen bu eserin tarihsel ve destansı yönünü ayrı ayrı incelemek gerekir. Destanın tarihsel gerçekliği konusunda araştırmalar yapan bilim adamlarının görüşleri birbirinden farklılık göstermektedir. Sarar'a göre, destanın tarihsel temelleri vardır ve Battal Gazi gerçekten tarihsel kimliği olan bir kahramandır:

"Tarihi bilgilerimize göre Battal Gazi'nin hicri 61 yılında miladi 674-680 yılları arasında Malatya'nın Aspozan bağlarında bulunan küçük bir evde doğduğu bildirilmektedir. ... Ölümünün hicri 122, miladi 741 yıllarında olduğunu öğrenmekteyiz." (Sarar 1986:114)

Nasrattınoğlu da, Battal Gazi'nin tarihsel yönü hakkında çeşitli görüşler olmasını şöyle açıklamıştır:

"Bilindiği üzere Seyyid Battal Gazi'nin iki kişiliği vardır; bunlardan birisi gerçek ve tarihî kişilik, öteki ise efsanevi kişiliktir. Kahramanımızın efsanevi kişiliğini anlatanlar, tarihî gerçekler

üzerinde durmazlar. Bu nedenle, zaman zaman tarihî çelişkilerle karşılaşmak mümkündür." (Nasrattınoğlu 1987:218)

Araştırmacı, destan anlatıcısının Battal Gazi'yi VII. yüzyılın ikinci yarısından IX. yüzyılın ortalarına kadar yaşamış olduğunu düşündüğünü bildirmektedir. Olaylar olağanüstü bir görünüm sergilemekte ve gerçek dünya ile betimlenen dünya birbirinden çok farklılık göstermektedir. Ethe'nin, Battal Gazi Destanı'nın bir hayal ürünü olduğunu söylemesine rağmen, Boratav'a göre, Battal'ın yaşadığı kesindir:

"Battal, Emevilerin VIII. yüzyılda Bizans (Rum)'a karşı açtıkları seferde ün almış Arap kumandanı; Arap ve Türk destanı halk romanlarının kahramanı. Türkler arasında Battal Gazi, Seyid Battal ve Seyid Battal Gazi isimleri ile maruftur." (Boratav 1970:344)

Köksal'a göre de, Battal 717 yılında Abdülmelik bin Mervan oğlu Mesleme'nin Bizansı kuşatmasına ve Rum bölgesine yapılan diğer seferlere katılmıştır. (Köksal 1985:149-152) Bir Arap destanı olan Zül-Himme (Zat-ül Himma)'de Abdullah İbni Amr adındaki bir kahramanın maceraları ve başından geçen olaylar ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. Bu Arap destanı VIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve destanda Emeviler ile Bizanslılar arasındaki savaşlar anlatılmaktadır. İslam Ansiklopedisinde ise Battal Gazi Destanı'nın Zül-Himme ile hiçbir ilgisi bulunmadığı bildirilmektedir. (Ocak 1992:207)

Evlia Çelebi'ye göre de, Battal Gazi bir Arap kahramanıdır ve 738 yılında Abbasi Halifesi Harun Reşid zamanında İstanbul'un fethi için gönderilmiştir. (Zılhoğlu 1976:13-14) Battal'ın Abbasiler döneminde yaşadığının söylenmesi daha çok Battalnamelere dayanılarak ortaya atılmaktadır.

Destanı Almancaya çeviren araştırmacı Hermann Ethe çalışmasının giriş bölümünde, Battal Gazi Destanı'nın sözlü edebiyata ait olduğunu ve tarihsel gerçekliklerle bağlantısı olmadığını bildirmektedir: "Onun (Battal'ın) hayatı ve başından geçen olaylar serbest şairane fantaziye aittir ve nerdeyse hiçbir tarihi unsur içermez." (Ethe 1871:VIII) Ethe'ye göre, Battal Gazi Destanı'nda işlenen olaylar tümüyle anlatıcının hayal ürünüdür ve hiçbir tarihsel temeli yoktur. Ethe, Fleischer'e dayanarak Battal Gazi hakkında şöyle diyor:

"Fleischer isabetli olarak şöyle demektedir: Eğer elimizde bulunan bilgiler bizi yanıltmıyorsa, Battal Gazi bir Osmanlı kahramanıdır. Ancak daha avantajlı bir arka plan ve daha serbest bir hareket alanı elde edebilmek için, zamansal olarak geriye götürülmüştür." (Ethe 1871:VIII-IX)

Ethe'nin sözünü ettiği bu makalede Fleischer ayrıca, Battal Gazi Destanı'nın XIV. yüzyılda Osmanlılar döneminde yazıldığını ve Hamzaname ile aynı dönem ürününü olduğunu bildirmektedir:

"Kendi gözlemlerime ve yaptığım araştırmalara dayanarak ve eserin biçimini, dilini ve üslubunu dikkate alarak bu eserin Hamzaname ile aynı yaşta olduğunu ve Osmanlıların Anadolu'da güçlenmeye başladığı miladi 14. ve 15. yüzyıllar arasında yazıldığını kabul etmekle yanılmadığımı zannediyorum." (Fleischer 1982b:50)

Köksal, bazı Arap ve Bizans kaynaklarında da Battal'ın bir Türk kahramanı olduğundan söz edildiğini bildirmektedir. (Köksal 1985:151) Yardımcı da bu konuda şöyle demiştir:

"Seyyid Battal Gazi sadece Türk-İslâm âleminin değil, Bizans tarihlerinin de unutamadığı bir kahraman, ermiş bir din savaşçısıdır. Eserlerde adının

Hüseyin oğlu Seyyid Battal olduğu ve Malatyalı olduğu yazılıdır." (Yardımcı 1986:27)

Bu kaynaklara ve Battal Gazi'nin Türk topraklarında, özellikle Malatya, Sivas, Kayseri ve Eskişehir çevresinde bırakmış olduğu izlere dayanarak onun bir Türk kahramanı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Battal'ın Kayseri'de yaşadığını gösteren izlere hâlen rastlanılmaktadır. Örneğin bugün (2006), Erciyes'in eteklerinin bitiminde, ovaya ulaşan son kesimde Battal Gazi türbesi bulunmaktadır. Aynı zamanda Kayseri'de Battal Gazi'nin adı ile anılan bir semt de vardır. Halk arasında bu semte Battalaltı denir. (Önder 1986:21) Battal Gazi hakkında bu kadar çok yer kaynak olarak gösterilirken onun yaşamadığını söylemek doğru olmaz. Elde edilen bulgular Battal'ın yaşadığını doğrular niteliktedir.

Bir destanın kaynağını ilişkili olduğu ulusun kendi tarihi oluşturur. Ulusların idealleri bir kahramanda simgeleştirilerek halk kitleleri etkilenmeye çalışılır. Battal destanda yaptığı mücadelelerle bütün Müslüman topluluklar için örnek oluşturmaktadır. Destanların görevi tarihsel olayları sıralamak olmadığı için, anlatıcı, ulusun kahramanda görmek istediği özellikleri kendisi destana ekler. Bu konuda çalışmalar yapan Öztürk de, destanın Türklere ait bir eser olduğunu bildirmektedir:

"Öyle anlaşılıyor ki, Destan, Selçukluların Anadolu'ya yerleşmesinden sonra doğmuştur. İslam ruhu ile yüklü olmasına rağmen, Anadolu Türklerinin Bizans'a karşı verdikleri savaşlar, dini tesirin itmesi ile destan niteliğini almış ve Battal'a da, daha ulvi bir kişilik kazandırmak inancı ile Abbasiler dönemine götürülmüş ve Hz. Peygambere soyca bağlanmıştır." (Öztürk 1986:205)

Bu nedenle Battal'ın ideali, İslam

dinini tüm dünyaya yaymak olmuştur. Seyyid Battal Gazi tüm dünyada Müslüman topluluklar arasında ün kazanmış bir kahramandır. Destanın ana figürü olan Battal'ın göstermiş olduğu kahramanlıklar destanın temelini oluşturmaktadır.

Türkler Battal'a gazilik sıfatını layık görmüş ve onu yüzyıllardır havalinde böyle yaşatmıştır. Onu, Hz. Muhammed'in soyuna da bağlayarak Seyyid sıfatını vermiştir. Battal'ın Arapların tarihsel kahramanı Abdullah Battal'la yalnızca bir isim benzerliği olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi Zü'l-Himme dışında hiçbir Arap kaynağında Battal isminden söz edilmemektedir. (Köksal 1985:151) Buradan yola çıkarak Seyyid Battal Gazi Destanı'nın Türk ulusuna ait bir destan olduğunu söylemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Ancak Seyyid Battal'ın hangi yüzyılda yaşadığı konusunda bir fikir birliğine varmak mümkün görünmemektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, destanlar tarihsel olayların gerçek yönüyle ilgilenmemektedirler. Yalnızca olayları destansı özelliklere uygun olarak işleyen eserlerdir. Bu anlamda Battal Gazi Destanı da Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında geçen olayların yer ve zaman gösterilerek incelenmesi olarak değil, bu olayların halk edebiyatına yansımaları biçimi olarak değerlendirilebilir.

4. Alman Halk Romanı Kral Rother ile Türk Halk Romanı Seyyid Battal Gazi'nin Karşılaştırılması.

Kral Rother Destanı hakkında yapılan araştırmalara göre, Kral Rother, Pippin'in babasıdır. Tarihsel kaynaklardan da Pippin'in Büyük Karl'ın babası olduğu bilinmektedir. Anlatıcının, destanı XII. yüzyılda yazması, onun Büyük Karl'ın kayserlik makamını ele geçirmek

için VIII. yüzyılda verdiği gerçek tarihi mücadeleleri de bildiğini göstermekte ve böylece onun bu makama gelme hakkına sahip olduğunu kanıtlamak istemektedir. Bilindiği gibi, Büyük Karl gerçekten VIII. yüzyılda kayserlik yapmıştır. Destanın anlatıcısı bu destanda, kan bağıni ortaya koyarak, Büyük Karl'ın tarihsel açıdan kayser olmaya hakkı olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Anlatıcı, topluma ve özellikle okurlarına Büyük Karl'ın soyunun Bizans kayserlerine dayandığını göstermeye çalışmıştır.

Destanda Kral Rother, Büyük Karl'ın büyükbabası olarak düşünülmüştür. Ancak Kral Rother tarihteki konumu bakımından tek bir kişi ile özdeşleştirilmek durumunda değildir. Anlatıcının, farklı kişileri ve farklı yüzyılları destanda bir araya getirdiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Kral Rother adının VII. yüzyılda yaşadığı belirtilen Langobart Kralı Rothari'ye kadar uzandığı tespit edilmiştir. Ayrıca XII. yüzyılda yaşayan II. Roger'le de ortak yönlerinin olduğu görülmüştür. VII. yüzyıl ile XII. yüzyıl arasında adı geçen bu kahramanların başından geçen tarihsel olaylar Kral Rother'in kişiliğinde bir araya getirilmiştir.

Aynı şekilde Battal Gazi Destanı'nın kahramanı Battal Gazi'nin de VII. yüzyılın ortalarından IX. yüzyılın ortalarına kadar yaşamış olabileceği tarihsel kaynaklarda bildirilmekte, ancak kesin bir tarih verilememektedir. Destanın yazılı edebiyata geçirilmesi XII. yüzyılda gerçekleşmiştir. Destanda Battal Gazi'nin kişiliğinde, Müslümanların Anadolu'ya ayak basmalarından itibaren verdikleri Hristiyan-Müslüman mücadelesinin bir sentezi görülmektedir. Destan kahramanı Battal'ın XII. yüzyılda Osmanlılar devrinde yaşadığını savunanlar da vardır. Onlara göre destanın anlatıcısı, zen-

gin tarihsel bir fon elde edebilmek için Battal'ı VIII. yüzyılda yaşamış olarak göstermiştir. Tarihsel kaynaklarda adı geçen Battal'ın 717 yılında Abdülmelik bin Mervan oğlu Mesleme'nin Bizans'ı kuşatmasında yer aldığı ve Rum bölgesine yapılan diğer seferlere de katıldığı vurgulanmaktadır. Battal Gazi Destanı'nda da, Kral Rother Destanı'nda olduğu gibi, farklı kahramanlar ve zamanlar anlatıcı tarafından destanda bir araya getirilmiştir

Destanda Kral Rother'in ülkesinin ve zengin tımar sahiplerinin isteği doğrultusunda gelişen bir olaylar zinciri söz konusudur. Rother önce bir eş bulup vâris elde edebilmek için Bizans'a geldiği izlenimini verir, ancak dolaylı yoldan kayserlik makamını elde etmek istemektedir. Kayser Konstantin'in kızı ile olan evliliği siyasi bir evlilik olarak değerlendirilebilir, çünkü bu evlilik onun gönül işi değildir ve Rother bu evliliği sadece adamlarının ve danışmanı Berchter'in istekleri doğrultusunda onaylamıştır.

Battal Gazi Destanı'nda ise Battal'ın babası Hüseyin Gazi'nin Mihriyayıl adındaki Hristiyan beyi tarafından öldürülmesi ve Battal'ın babasının intikamını alması olayların sürüklenmesini sağlar. Battal'ın öncelikle öç almak için mücadele ettiği düşünülse de, babasının katilini de İslam'a davet etmesiyle, asıl amacının dinini yaymak olduğu görülüyor. Battal, destan boyunca mücadele ettiği kayserleri de dinine davet eder ve Kayser Tekfur, babası Kayser Asator öldükten sonra Müslüman olur. Bizans'ta Müslüman bir kayserin hüküm sürmesine papazlar razı olmadığından sah-te peygamber Bâbek'in de yardımıyla Kayser Tekfur ve Battal'ın oğlu Beşir Hristiyanlar tarafından Bizans'ta şehit edilirler. Tekfur'dan sonraki kayserler yine Hristiyan olarak yaşamlarını sürdürürler.

Kral Rother ve Battal Gazi Destanlarının en önemli ortak yönü, kahramanlarının Bizans aleyhtarlıklarıdır. Her iki destan kahramanının amacı, Doğu Bizans'ı ortadan kaldırmaktır. Kral Rother evlilik yoluyla o çağın güç simgesi olan Bizans'taki kayserlik makamını ülkesine taşımak istemiştir. Bu nedenle, Kral Rother'in Ymelot'a karşı yaptığı savaşlar birçok araştırmacı tarafından 'Tanrı ve Şeytan' imparatorluklarının mücadelesi olarak değerlendirilmiştir. Rother dini yaymaya çalışmamış, ancak doğudan gelerek Hristiyanlık dünyasını tehdit eden Ymelot'a karşı mücadele ettiği için dini adına savaşıyor izlenimi doğmuştur. Ymelot, destanın sonuna kadar oğlu Basilistium ile birlikte, Rother'in düşmanı olarak kalmıştır. Basilistium öldürüldüğü halde, Ymelot olup bitenleri ülkesine bildirebilmesi için sağ bırakılmıştır.

Kral Rother, Bizans'ı Battal gibi doğrudan fethetmeye çalışmaz; dolaylı yoldan ele geçirmek için mücadele eder ve doğrudan savaş yöntemine başvurmaz. Battal Gazi ise Hristiyanları dinine davet ederek herkesi Müslüman yapmaya çalışır; Bizans İmparatorluğunu yıkmak istediğini açıkça ortaya koyar. Kral Rother'in çabaları ise, Doğu Bizans üzerinde evlenme yoluyla hak iddia etmeye yöneliktir. Kral Rother gibi Battal Gazi de doğrudan Bizans'ı savaş yolu ile yıkarak fethetmek istediğini söyler.

Destanların kahramanları Kral Rother ve Battal Gazi kendi toplumlarının beklentilerini yaşamları boyunca yerine getirmeye çaba göstermişlerdir. Rother, Kayser Konstantin'in kızı ile evlenip bir vâris geride bırakarak ülkesinin geleceğini teminat altına almıştır. Bari'ye ulaştığında, İstanbul seferine katılanlar, tımarlar elde ettikleri gibi, ülkenin geleceği de güvence altına alınmıştır. Rother, toplumunun beklentilerine uy-

gun davranmıştır. Bundan sonra öte dünyaya hazırlanmak için bir manastıra çekilerek inanç açısından da zirveye ulaştığını göstermiştir.

Her iki kahraman da dinlerinin kendilerine emrettiği iki ayrı yaşam felsefesini yansıtmaktadır. Kral Rother Hristiyanlığın ve Battal Gazi de İslâmiyetin temsilcisidir. Battal, her zaman dininin gerektirdiği şekilde yaşamaya özen gösterir. Yaptığı her şeyi dini için ve dinine uygun olarak yapar. Kral Rother, inzivaya çekilene kadar dinini ön plana çıkarmaz. Ancak o da her ne kadar dinini yaymaya çalışmasa da, bir Hristiyanda bulunması gereken cömertlik, dürüstlük, yardımseverlik gibi tüm erdemlere bağlı olarak yaşar. İnanç, her iki kahramanı öte dünyaya hazırlamakla kalmamış, yaşamları boyunca onların davranışlarına yön vermiştir. Her iki kahraman da dini inançları, zekâ çeviklikleri ile zor durumlardan kurtulmaları açısından savaşçıları için birer örnek oluşturmuşlardır.

Kral Rother'in Bizans'ta yaptığı mücadeleler bazı araştırmacılar tarafından kutsal savaş olarak değerlendirilmiştir. Rother, Konstantin'in Ymelot ile ittifak yapması üzerine, Hristiyanlığın koruyucusu durumuna gelmiştir. Savaşta kutsal emanetlerin kullanılması da yapılan savaşların kutsallığını vurgulamak içindir. Kutsal emanetler, mızrakların ucuna bağlanarak şövalyeleri motive etmek için kullanılmıştır. Rother, Hristiyanlığı yayma düşüncesinde olmadığı halde savaşları kutsal özellik kazanmıştır. Buna karşın Battal Gazi'nin tek ideali dinini yaymaktır. Kutsal savaş motifi her iki destanda da görüldüğü hâlde, Rother de savunma niteliklidir. Battal Gazi'de ise İslamiyeti yaymak için yapılmıştır. Battal dinini yaymak için mücadele ettiğini sürekli olarak öne çıkarır. Kral Rother,

Battal Gazi gibi, diğer insanlara dinini anlatmaya ve onları dine davet etmeye çalışmaz. Ancak destanın sonunda Rother, Hristiyanların kâfirlere karşı savunucusu durumuna gelir. Yaptığı mücadeleler sırasında Rother teke tek, kişisel beceriye dayalı, savaşlar yapmaz. Rother, danışmanı Berchter'in ve devletin yardımıyla yaptığı savaşları kazanır ve şövalyeleri ile birlikte iyi bir işbirliği örneği gösterir.

Battal Gazi, Bizanslılarla yaptığı mücadeleler sırasında dini için savaştağını her zaman ön plana çıkarıp vurgular. Savaşlarda elde edilen ganimetlere el sürmeyip beşte birini halifeye göndermesi ve kalanını savaşan gaziler arasında dağıtması, Battal'ın inancı için savaşan bir kahraman olduğunu kanıtlar. Bu davranışları ile Battal diğer gazilere örnek oluşturur. Kendisi fakir, dervişane bir yaşamı seçmiştir, oysa savaşlarda elde edilen ganimetlerden hisse alarak zengin olabilirdi. Battal'a karşın Kral Rother, bir hükümdarda bulunması gereken tüm özelliklere ve yaşam koşullarına sahiptir. Rother, sadece siyasi güce değil, aynı zamanda sayısız dünya malına da sahip bir aristokrattır. Battal Gazi, bileğinin gücüyle Malatya serdarlığını elde etmiş bir kahramandır. Battal Gazi, Kral Rother gibi saraylarda varlıklı bir yaşam sürmese de, o da güçlü, kuvvetli ve söz sahibi bir kişidir. Battal, sadece öte dünya yaşamını düşünürken, Rother manastırda inzivaya çekilene kadar dünya nimetlerinden yararlanarak varlıklı bir yaşam sürmüştür.

5. Sonuç

Kral Rother Destanı'nın anlatıcısı VII. Yüzyıl ile destanın yazılı edebiyata geçirildiği XII. Yüzyıla kadar geçen tarihsel olayları Kral Rother'in başından geçen olaylar gibi anlatmıştır. Böylece farklı yüzyıllarda gerçekleşen olaylar

destanda bir araya getirilmiştir. Sonuç olarak Kral Rother'i tarihteki bir tek kişi ile özdeşleştirmek mümkün görünmemektedir. Aynı şekilde Battal Gazi de VII. Yüzyıl ile IX. Yüzyıl ortalarına kadar yaşamış olabilir ve destan yazılı edebiyata XII. Yüzyılda geçirilmiştir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmek için verdikleri mücadele Battal Gazi'nin destansı kişiliğinde yazılı tarih haline gelmiştir. Battal'ın XII. Yüzyılda Osmanlılar devrinde yaşamış olabileceği de büyük olasıdır. Anlatıcı zengin tarihsel bir fon elde edebilmek için Battal'ı VIII. Yüzyıla kadar geriye götürmüştür.

Bunlar göz önüne alınarak Kral Rother ve Battal Gazi Destanları aynı yüzyılların ürünü iki eser olarak görülebirlirler. Destanlar, ayrı iki ulusun içinde doğdukları hâlde kahramanların özelliklerinden ve dinlerine bağlı olmalarından dolayı birçok benzer yönler taşımaktadırlar. Ancak iki ayrı kültür ortamından çıktıklarından ve ayrı iki dinin inanlarına yüklediği yaşam felsefesi farklılık gösterdiğinden, kahramanların yaşayış biçimleri aynı değildir. Bu nedenle kahramanların idealleri ve düşünceleri de farklılık göstermektedir.

Elde edilen bu bulgular sonucunda, birbirine yabancı iki kültürün temsilcileri olmalarına rağmen Kral Rother ve Battal Gazi arasında bazı ortak yönler görülmektedir. Bu destanlarda cömertlik, dürüstlük, sadakat ve inanç gibi erdemler kahramanların davranışlarını belirleyen öğeler olarak ortaya çıkmıştır. Bu erdemlerin her ulusun insanında görülebileceği anlaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Banarlı, Nihat Sami (1987), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1-2*, Şifahi Edebiyat Destan Devri, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (1970), "Battal", *İslam Ansiklopedisi*, II. Cilt.

Bortenschlager, Wilhelm (1981), *Deutsche Literaturgeschichte*, Von den Anfängen bis zum Beginn des I. Weltkrieges, Wien.

De vries, Jan (1922), *Rother*, Heidelberg.

Dinsler, Gudula (1976), *Kohärenz und Struktur, Textlinguistik und erzähltechnische Untersuchungen von König Rother*, Köln.

Ethe, Herrman (1871), *Die Fahrten des Sajjid Batthal*, Leipzig.

Fleischer, H. L. (1982a), "Türk Halk Romanı Seyyid Battal Hakkında (I)", Çev.: Battal Arvasi (Inandı): *Milli Kültür*, S. 35.

_____ (1982b), "Türk Halk Romanı Seyyid Battal Hakkında (II)", Çev.: Battal Arvasi (Inandı), *Milli Kültür*, S. 37.

Gellinek, Christian (1968), *König Rother*, Bern-München.

Gürtunca, M. Faruk (1976), *Seyyid Battal Gazi*, İstanbul.

Köksal, Hasan (1984), *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı*, Ankara.

_____ (1985), "Battal Gazi Destanı'nın Komşu Milletlere Ait Destanlarla Olan İlişkisi", *Halk Kültürü Dergisi*, S. 3-4, İstanbul.

Kramer, Günter (1961), *König Rother*, Berlin.

Nasrattinoğlu, İrfan Ünver (1987), "Battal Gazi için Eskişehir'de Yapılan Çalışmalar", *II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyum Tebliğleri*, İnönü Ün., İstanbul.

Neuendorff, Dagmar (1984), *Kaiser und Könige, Grafen und Herzöge im Epos von König Rother*, Neuphill.

Ocak, Ahmet Yaşar (1992), "Battalname", *İslam Ansiklopedisi*, cilt: 5, İstanbul.

Önder, Ali Rıza (1986), "Battal Gazi Kayseri'de", *I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğleri*, İnönü Ün., İstanbul.

Öztürk, Ali (1986), *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul.

Sarar, İsmail Ali (1986), "Seyyid Battal Gazi ve Anadolu'da Yüzyıllardır Süre Gelen Battal Gazi Gelenekleri Ve Görenekleri", *I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyum Tebliğleri*, İnönü Ün., İstanbul.

Schnell, Rüdiger (1982), *Zur Karls-Rezeption im König Rother und in Ottes-Eraclius*.

Wentzlaff, Friedrich W. – Eggebert (1960): *Kreuzzugsdichtung des Mittelalters*, Berlin.

Yardımcı, Mehmet (1986): "Korku Simgesi Battal Gazi ve Adı Üzerine Bir Düşünce", *I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğleri*, İnönü Ün., İstanbul.

Zılloğlu, Mehmet (Yay.) (1976), *Evlia Çelebi Seyahatnamesi*, III. Cilt, İstanbul.